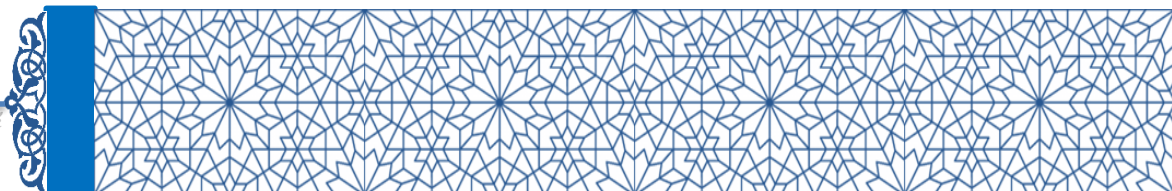
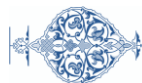
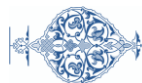

حقوق خوشاوندی (۳)

نمبر چهاردهم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عواقب قطع حقوق خویشاوندی

قرآن در این باره می فرماید: « وَ يَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَ يَفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَ لَهُمْ سُوءُ الدَّارِ » کسانی که قطع می کنند آن چه را که خداوند به برقراری و وصل آن دستور داده و در روی زمین فساد می کنند، لعنت ابدی (و مجازات) در آخرت برای آن هاست^۱

شهید آیت الله دستغیب در کتاب گناهان کبیره روایات زیادی را در خصوص عقوبت قطع رحم آورده است که در این جا تنها به عناوین آن ها اشاره نموده و طالبان شرح بیشتر می توانند به آن کتاب مراجعه کنند.

۱- قطع رحمت الهی

۲- عقوبت سریع در دنیا

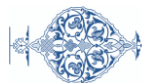
۳- داخل بهشت نمی شود

۴- بوی بهشت را استشمام نمی کند

۵- در شب قدر آمرزیده نمی شود

۶- عمرش کوتاه می شود

۷- از صراط نمی گذرد

موانع ادای حقوق خویشاوندی

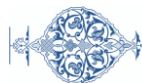
۱- ناآگاهی نسبت به اهمیت

یکی از موانعی که بر سر راه انجام حقوق خویشاوندی وجود دارد و مانع از انجام می شود، ناآگاهی از اهمیت آن در شرع مقدس اسلام است. صله رحم از اموری است که در قرآن کریم به وجوب آن اشاره شده است، از امام صادق علیه السلام درباره آیه اسوره رعد (والذین یصلون ما أمر الله به أن یوصل) سؤال شد، حضرت فرمود:

"من ذلک صله الرحم" (غیبه الطوسی، ص ۱۲۸): صله رحم از آن (امرهای خداست که در آیه به آن دستور داده است)، تعلق گرفتن دستور الهی به امری، خود منشأ و علت توجه افراد مسلمان به آن می شود.

در حالی که نسبت به اوامر شرع مقدس اسلام که در منابع دینی موجود است، شناختی وجود نداشته باشد و شخص نداند که در قرآن نسبت به ضرورت انجام آن امر تأکید شده است، صرف آشنایی اجمالی، نمی تواند انگیزه ای برای انجام آن عمل ایجاد کند.

چنان که خداوند متعال در حدیث قدسی می فرماید: «أنا قاطع من قطعها و واصل من وصلها و کذلک أفعال بمن ضیع أمری»؛ من رابطه ام را با کسی که رحم را قطع کرده باشد، قطع می کنیم و با کسی که آن را وصل کرده باشد، ارتباط برقرار می کنیم و با کسی که امر مرا ضایع کرده باشد، این گونه عمل خواهیم کرد. (بحارالانوار، ج ۷۲، ص ۳۲). اگر نسبت به امر حقوق خویشاوندی که خداوند آن را با «یاء» به خود نسبت می دهد و از امور مهم و فرامین اختصاصی خود می داند، شناختی وجود نداشته باشد، نادیده گرفته می شود و این مسئله باعث بی احترامی به فرمان الهی

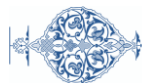

می گردد تا جایی که فرد به جای شکرگزاری نسبت به توفیق انجام این امر، انجام هر کدام از مصادیق صله را مایه منت نهادن بر ارحام بداند.

این شیوه نا صحیح نسبت به افراد نسل های بعدی، در کلام معصومین پیش بینی شده است؛ امیرالمومنین علی علیه السلام در حکمت ۱۰۲ نهج البلاغه می فرمایند: "يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ ..... يَعُدُّونَ الصَّدَقَةَ فِيهِ غُرْمًا وَ صَلَةَ الرَّحِمِ مَنًّا" روزگاری بر مردم خواهد آمد..... در آن روزگار کمک به نیازمندان خسارت و پیوند با خویشاوندان منت گذاری است .

ویژگی افراد در نسل های آینده این گونه خواهد شد که صله رحم را لطفی می شمارند که به ارحام روا داشته اند؛ در حالی که به فرموده قرآن حق آنان است .^۲ ملت بر دو گونه است؛ گاهی از سوی خداوند بر افراد ملت نهاده می شود و هدف آن یادآوری بزرگی نعمتی است که بر آنها ارزانی شده و گاهی از سوی افراد بر یکدیگر منت گذاشته می شود تا لطف انجام شده را به رخ طرف مقابل بکشند، این رفتار هنگامی صورت می گیرد که فرد، کار انجام شده در حق دیگران را بزرگ انگاشته و به او یادآوری کند که آیا آن نیکی را درباره تو انجام ندادم . (راغب اصفهانی، ۱۴۰۴ق، ذیل واژه « متن) ، منت گذاشتن برانجام صله رحم ناشی از نداشتن شناخت کافی از فضیلت و جایگاه ویژه ارحام نزد خداوند است، چرا که در صورت درک لزوم صله رحم، دیگر جایی برای منت گذاری وجود نخواهد داشت و انجام آن توفیقی پس عظیم محسوب می شود.

بنابراین، تا ناگاهی نسبت به اهمیت صله رحم در شرع مقدس و در واقع، عدم بهره گیری کافی از فرامین مذهبی از عمده ترین موانع پیوندهای خویشاوندی در جوامع امروز قلمداد می شود.

۲- اشتغال بیش از حد

یکی از موانعی که بر سر راه صله رحم وجود دارد، اشتغال بیش از حد است که باعث کمبود اوقات فراغت می شود. تکاپوی زیاد، و دل مشغولی فراوان انسان امروزی، فراغت بال، آرامش خاطر انسان را به انجام این امر مهم تحت تأثیر قرار داده است، بشر امروز، هر چند در مقایسه با انسان گذشته، از نظر کمی، کار و مسئولیت کمتری دارد، اما در عین حال، به علت های گوناگون از جمله رفاه زندگی بسیار پرتکاپویی را تجربه می کند که کمبود اوقات فراغت، از جمله نتایج آن است.

۳- فاصله گزینی زیاد در محل سکونت

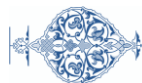
به طور طبیعی فاصله مکانی زیاد با ارحام، می تواند عاملی برای ترک صله رحم باشد، البته از طرفی شاید نتوان نزدیکی مکانی را عاملی برای صله رحم به شمار آورد، چرا که وقتی انگیزه لازم برای صله رحم وجود نداشته باشد، نزدیکی مکانی نیز تأثیری در انجام آن ندارد، ولی انتخاب محل سکونت بسیار دور، می تواند مانعی جدی برای صله رحم باشد، تحرک فیزیکی و مهاجرت، اعم از داخلی و خارجی، نیز از جمله عواملی است که در جامعه امروز به تناسب و وضعیت و موقعیت تمدنی آن بسیار دیده می شود، مهاجرت های پرتنوع که به اقتضای ضرورت هایی چون کاریابی، تحصیل، رهایی از محدودیت فرهنگی و فعالیت بازرگانی صورت می گیرد، از عوامل بسیار مهم در ایجاد فاصله میان افراد خویشاوند است.

در صورت ضرورت انجام مهاجرت، باز هم بی توجهی خویشاوندان در ایفای وظیفه صله رحم توجیه ناپذیر است؛ چرا که کثرت وسایل ارتباطی بسیار پیشرفته که به یمن تمدن صنعتی جدید امکان استفاده از آنها با کمترین هزینه وجود دارد، درجائی از

وظیفه حقوق خویشاوندی را برای انسان فراهم ساخته است.

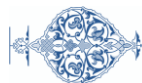
۴- مال اندوزی

مال اندوزی، از موانع رفتاری حقوق خویشاوندی است. در حدیثی از امام رضا نقل شده است: لَا يَجْتَمِعُ الْمَالُ إِلَّا بِخِصَالٍ خَمْسٍ بَبُخْلِ شَدِيدٍ وَ أَمَلٍ طَوِيلٍ وَ حِرْصٍ غَالِبٍ وَ قَطِيعَةٍ الرَّحِمِ وَ إِثَارِ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ

؛ مال اندوزی تنها با داشتن پنج خصلت حاصل می شود: بخل شدید، آرزوهای طولانی، حرص فراوان، قطع رحم و ترجیح دنیا بر آخرت» (حر عاملی، ۱۴۱۴. ج ۱۲، ص ۱۹). این روایت میان مال اندوزی و قطع رحم رابطه و پیوند برقرار کرده است. لازم به ذکر است که صرفه جویی و پس انداز و تقدیر معیشت با مال اندوزی متفاوت است؛ چرا که شخص صرفه جو در زمان مناسب از اموالش خرج و بقیه را با تقدیر معیشت و پرهیز از اسراف، پس انداز می کند که این امر ممدوح و پسندیده است؛ ولی شخص مال اندوز فقط به فکر انباشتن اموال است و آنها را در جایی که باید م صرف نماید نیز مصرف نمی کند. این شخص اگر توجه داشته باشد که صله رحم عامل بزرگی برای وسعت رزق انسان است، دیگر دچار قطع آن نمی شود.

۵- پرهزینه بودن برخی ارتباطات خویشاوندی

از دیگر عواملی که زمینه تضعیف یا قطع پیوند خویشاوندی را ایجاد می کند، پرهزینه بودن ارتباطات و میهمانی ها، به خصوص در شبکه های خویشاوندی پرجمعیت است. برپایی میهمانی های پر تشریفات، شرکت در مجالس خویشاوندی، موجب شده تا برخی افراد، به دلیل ضعف و ناتوانی در تأمین این هزینه ها یا به علت دارا بودن روحیاتی چون بخل، خود را از درگیر شدن در این ارتباط ها و تحمل تبعات قهری آن، به میزان زیاد و در مواردی به طور کامل معاف دارند،

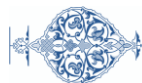

در صورتی که امام صادق می فرماید: اصل زمَنک ولو بشریة من ماه؛ با خویشاوندان ارتباط برقرار کن ولو با جرعه ای از آب باشد» (حر عاملی، ۱۴۱۴ق، ج ۲، ص. ۵۴).
ضعیف ترین انسان ها از نظر توان مالی هم امکان تأمین یک جرعه آب را دارند؛ بنابراین، دیگر نمی توان به بهانه پایین بودن توان مالی این حقوق را ترک کرد. امروزه یکی از مهم ترین دلایل کم شدن ارتباط میان خویشان، شیود سادگی و بی آلاشی و پر رنگ شدن تکلف و تجمل گرایی در روابط است؛ به گونه ای که گاهی حتی یک ارتباط کوچک هم باعث زحمت افراد می شود تشریفات بیش از حد میهمانی ها به ویروسی می ماند که ارتباط مفید را از بین می برد؛ لذا باید درمان شود.

بارزترین منشا پرهزینه بودن میهمانی ها، چشم و هم چشمی است و سرآغاز چشم و هم چشمی آنجایی است که انسان بخواهد احساس کمبود خود را با استفاده از اموال خود جبران کند. این آفت اجتماعی به یک بیماری فراگیر در جامعه ما تبدیل شده است که افزون بر ایجاد تکلف در زندگی باعث سلب قصد قربت در مخارج میهمانی نیز گردیده است.

رعایت اعتدال و به حداقل رساندن تشریفات و پذیرایی از میهمان در حد شأن و جایگاه و رعایت ادب و احترام در تعاملات اجتماعی با افراد فامیل، تضمین کننده روابط خویشاوندی است. بهترین درمان چشم و هم چشمی، تغییر و اصلاح الگو در خانواده است؛ چرا که خانواده خاستگاه تمام بایدها و نبایدهاست.

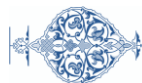

این در حالی است که بسیاری از خانواده ها فاقد مهارت های لازم در این باره هستند؛ لذا باید مورد آموزش قرار گیرند و فرهنگ سازی منسجمی در این رابطه صورت گیرد. افزایش اعتماد به نفس، با الگوسازی در خانواده ها و مراکز آموزشی باعث می شود تا افراد، احساس کمبود نداشته باشند و همین عزت نفس، قناعت را به دنبال دارد و از پرهزینه نمودن میهمانی ها جلوگیری می کند.

۶- کمبود امکانات

امکانات زندگی اعم از وسایل پذیرایی و وسیله نقلیه و فضای مسکونی، از جمله امکاناتی هستند که در ارتباط های فامیلی و صله رحم مورد نیاز هستند، عدم وجود هر کدام از این امکانات و وسایل، می تواند مانعی برای انجام آن باشد: چرا که دید و بازدید، دو طرفه است و هر رفتی، آمدی دارد. اگر برای سرکشی به منزل فامیل رفت و آمدی صورت نگیرد، فامیل هم آن را بهانه ای برای ترک رفت و آمد قرار می دهند و اندک اندک صله رحم کرم رنگ می شود

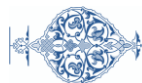
از دیگر امکانات زندگی، فضای مسکونی خانواده است. امروزه به دلیل کوچک شدن فضای سکونت خانواده ها یا به دلیل آپارتمان نشینی، ارتباط با خویشان کاهش یافته است. فقدان خانه مسکونی مناسب و مطابق شان مهمان، اراده فرد را برای برقراری ارتباط صمیمانه با خویشان تضعیف می کند، از آنجا که در جامعه ما خویشان و دوستان بیشتر ارتباط های عاطفی خویش را در منزل ابراز می دارند، نبود امکانات مسکونی مناسب می تواند مانعی بر سر راه صله رحم باشد و باعث تضعیف این

پیوندگردد، فراهم آوردن فضای پذیرایی از میهمان، جدای از فضای استراحت اهل خانه، در روایتی مورد تأکید قرار گرفته است: « زكاة الدار بيت الضيافة؛ زکات خانه، داشتن اتاق میهمان است همچنین، در صورت امکان، تدارک فضای جداگانه برای خانم ها و آقایان، بهترین شیوه برای پذیرایی از میهمان است که عواقب اختلاط نامحرم را نیز نخواهد داشت، افزون بر امکاناتی که ذکر شد، دیگر امکانات زندگی نیز هر کدام به نحوی در پذیرایی از میهمان مؤثر است که در اینجا تنها به دو نمونه شاخص آن اشاره شد.

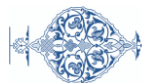
۷- بخل ورزی

از دیگر موانع حقوق خویشاوندی، بخل ورزی است که در روایتی به آن اشاره شده است. امیرمؤمنان علی ای از شخصی شنیدند که می گفت: «شخص بخیل، عذرش از انسان ظالم پذیرفته تر است حضرت به او فرمود: کذبت، إن الظالم یتوب و یتستغفر و رد الظلامه علی أهلها و الشحیح إذا شخ مع الزکاء و الصدقه و صلۀ الرحم؛ دروغ گفتمی، همانا که ظالم چه بسا توبه کند و استغفار نماید و رد مظالم بر مظلوم کند، ولی شخص شحیح زمانی که بخل ورزد، زکات پرداخت نمی کند و صدقه نمی دهد و صله رحم نیز به جا نمی آورد (حر عاملی، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ص ۵۳۵)، بخل به معنای ام ساک و منع و در مقابل کرم و سخاست، درباره فرق بخل با «شخ و گفته شده: « شخ، بخل شدید و همراه با حرص است و (ابوهلال عسکری، ۱۴۱۲ق، ص ۲۹۵).

امام صادق ع فرمود: «بخل شدید را شرح گویند به گونه ای که به آنچه در نزد دیگران هست نیز بخل می ورزد و در آرزوی داشتن داشته دیگران است و (صدوق، ۱۳۷۹، ص ۲۴۵). در بیان امام صادق به بدترین افراد، بخیلان معرفی شده ان در کلینی، ۱۳۶۵، ج ۴، ص ۴۱). بخل می تواند مصادیق گوناگونی داشته باشد: بخل به مال و امکانات و علم و استعداد و توانایی های دیگر، خودداری از ارائه هر کدام از توانایی ها می تواند مانع از همان نوع صله رحم باشد، بخل از رذائل اخلاقی است که علاوه بر پیامدهای اجتماعی آن، که محرومیت ارحام از امکانات انسان بخیل از جمله آنهاست، باعث کاهش ارزش و اعتبار انسان می شود. در توقیع شریفی از حضرت ولی عصر(عج) به شیخ مفید وارد شده که: «از برادران دینی شما آنان که از نعمتی که به آنها ارزانی شده نسبت به کسانی که صله آنها لازم است، بخل ورزند، در دنیا و آخرت زیان کار شده (طوسی، ۱۳۶۲، ج ۱، ص ۲۰). |

پس بخل ورزی در هر صورت. مانع صله رحم می شود؛ امری که در روایت و توقیع شریف به آن اشاره شده برای درمان بخل به عنوان یک رذیله اخلاقی باید اقدام نمود، البته باید توجه داشت که اگر کسی از ارحام انسان به شخصی بخل می ورزد، باید صبر پیشه کرد و نباید اقدام جدی در حق او انجام داد، امام صادق ال در این باره می فرماید: «مؤمن اگر در حقش بخل ورزیده شود، صبر میکند، (حر عاملی، ۱۴۱۴ق، ج ۱۵، ص ۱۸۹)

۸- تکبر

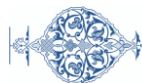
از موانع احسان به خویشاوندان، تکبر و فخر فروشی است (هاشمی، ۱۳۸۶، ج ۱۳، ص ۲۲۰) که در قرآن به آن اشاره شده است. خداوند متعال می فرماید:

وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَأَيُّبٌ مِّنْ كَانَ مُخْتَلًا فَخُورًا^۲، و خدا را بپرستید و چیزی را شریک او قرار ندهید و به پدران و مادران خود نیکی کنید. همچنین، به خویشاوندان و پشیمان و مسکینان و همسایه نزدیک و همسایه دور و دوست و همنشین و واماندگان در سفر و بردگانی که مالک آنها هستید؛ زیرا خداوند کسی را که متکبر و فخر فروش است دوست ندارد، گویا ترک احسان به والدین و خویشاوندان در اثر تکبر و فخر فروشی صورت می گیرد و آیه شریفه به جای این که بفرماید خداوند ترک احسان به خویشان را دوست ندارد، می فرماید: «خداوند، متکبر فخر فروش را دوست ندارد».

واژه «فخور» در لغت به معنای متکبر و واژه «مختال» نیز متکبری است که از فقرای فامیل خود رویگردان است (ابن منظور، ۱۳۶۲).

. چون قلب شخص مختال و فخور به امور دیگری غیر از خداوند تعلق می گیرد، لذا خدا آن را دوست ندارد طباطبایی، بینا، ج ۴، ص ۲۵۵-

از آنجا که قلب در تکبر و فخر فروشی به امور غیر خدایی تعلق می گیرد و مانع ابراز احساسات نسبت به خویشان می گردد که این امر آسیب جدی به روابط اجتماعی و صله رحم وارد می کند.

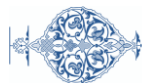

در تفسیر دیگری بیان شده است: «خداوند به واسطه این دستور، همه کسانی را که با انگیزه تکبر از اوامر الهی سر باز می کنند از بروز خشم الهی بر حذر می دارد. منشا پایمال شدن حق دیگران، غالباً تکبر است و کسی نمی تواند حقوق اطرافیان را ادا کند، مگر اینکه روح تواضع در او ظاهر شود» (مکارم شیرازی، بینا، ج ۳، ص ۲۳۵). از نشانه های تکبر و فخرفروشی، بی توجهی به والدین و بستگان و یتیمان و محرومان جامعه نیز بیان شده است (قرائتی، ۱۳۷۴، ج ۲، ص ۳۳).

۹- برخی تجارب منفی اجتماعی

با تأمل در منشأ ترک حقوق خویشاوندی، می توان به این نکته توجه نمود که احساس خودبرتربینی و فخرفروشی، پشت پرده ترک صله رحم است و این رذیله اخلاقی به راحتی می تواند مانع آن شود. امام علی در این باره می فرماید: «إِحْذِرِ الْكِبْرَ فَإِنَّهُ رَأْسُ الطُّغْيَانِ وَ مَعْصِيَةُ الرَّحْمَنِ؛ از فخرفروشی بپرهیزید که سرآغاز طغیان و نافرمانی پروردگار است. بهترین راه ترک این رذیله، تفکر درباره چیستی خود و عظمت پروردگار است

یکی دیگر از موانع برقراری ارتباط های فامیلی و پیوندهای اصیل خویشاوندی، وقوع برخی رفتارها و تصمیم های ناخوشایند است که اتخاذ آن توسط برخی از افراد فامیل در یک زمان خاص، باعث مکدر شدن حافظه تاریخی خویشاوندان نسبت به یکدیگر می شود و در گذر زمان، ارتباط ایشان را تحت تأثیر منفی قرار خواهد داد. سوء ظن های افراد به یکدیگر، در میان خویشان و دوری گزیدن بی دلیل و شرکت

نکردن در برنامه و مناسبت های خویشاوندان از جمله عواملی هستند که وقوع آنها تضعیف وابستگی ها و ارتباطات خویشاوندی و در مواردی قطع آنها را موجب می گردند شرف الدین، ۱۳۸۶، ص ۳۷۶). وجود برخی تجربه های ناخوشایند در فامیل باعث می شود که تأثیر منفی آن طی سالیان دراز در حافظه خویشاوندان باقی بماند، بنابراین، تا جایی که ممکن است انسان باید در تصمیم گیری ها و رفتارهایی که انجام می دهد، مراقب جریحه دار شدن اذهان عمومی فامیل باشد؛

چرا که وجود چنین تجربه هایی در فامیل، افراد را به برقراری رابطه، حتی در طول چند نسل، کاهش می دهد و سدی در برابر صله رحم ایجاد می کند، بهترین راه در صورت وجود چنین مواردی، گذشت و ریشه کن نمودن کینه ای است که انسان حق خود می داند، توجه به پاداش عظیمی که خداوند برای عفو و گذشت بندگان از یکدیگر وعده داده است، می تواند کدورتی را که به وجود آمده است، پاک کند و راه انجام این امر الهی را هموار نماید.

پی نوشت ها:

۱. رعد، آیه ۲۵.

۲. اسراء، آیه ۲۶.

۳. نساء، آیه ۳۶.